

Gályarab prédikátorok rövid története:

1 rész: A 350. évvel ezelőtti „vértörvényszék”

Jer 10,23-25 Tudom, URam, hogy az ember nem ura élete útjának, és aki azon jár, nem maga irányítja lépteit! Fenyíts minket, URam, de mértékkel, ne haragodban, hogy semmivé ne tégy! Töltsd ki lángoló haragodat a pogányokon, akik nem ismernek téged, és a nemzetiségeken, amelyek nem hívják segítségül nevedet! Mert megemésztették Jákóbot, végleg megsemmisítették, és lakóhelyét elpusztították! (Komáromi Süllye István ácsi lelkész jelszavai)

A protestánsok üldözése I. Lipót Habsburg uralkodó idején általánossá vált országszerte az 1670-es években. Erőszakos ellenreformáció / rekatolizáció vette kezdetét. A Wesselényi féle összeesküvés leverését követően a rebellisnek tartott protestantizmussal való leszámolást és annak gyakorlatilag a megsemmisítését is időszerűek látták az uralkodó és környezete. Nem véletlen, hogy ezt az időszakot gyászévtizednek nevezzük a magyar protestantizmus történetében. Első körben 1673. szeptember 25-én rendkívüli törvényszék ült össze Pozsonyban, amely 33 protestáns lelkészt idéz maga elé. A vád: gúnyolták a római vallást, elárulták a hazát, felségsértést követtek el. A prédikátorok hiába védekeztek, halálbüntetéssel fenyegették meg őket, akik erre lemondtak hivatalukról és száműzetésbe mentek. Ezen a "sikeren" felbuzdulva az egész országra kiterjesztették az idézést. 1674. március 5-re az összes magyarországi kálvinista és lutheránus lelképásztort és tanítót Pozsonyba idézték.

735 protestáns hitvallót idéztek ekkor a Pozsonyban felállított különbírótság elé, akik közül 336 lelkész és tanító jelent meg a tárgyaláson, közülük 80-an reformátusok, a többi lutheránus. (ez az arány a végsőkig kitartók között fordított) A bíróság a korábbihoz hasonlóan most is felségsértéssel, hazaárulással, a katolikus egyház megsértésével vádolta őket, egyben követelte „bűneik” beismerését és áttérésüket a katolikus hitre. (Milyen furcsa: a katolikus hitre való áttérés felmentette volna őket a felségsértés vádjától, ami halálos vétek)

A gályarabságot szenvedő prédikátorok két emblemikus alakja: Csergő Bálint a Pápai Ref. Kollégium rektor, valamint Séllyei István pápai lelkész, dunántúli püspök is ekkor kap idézést. Február 2-án érkezik meg Csernátoni Pál győri várkapitány levele Pápára, amely meghagyja, hogy mindketten március 5-én jelenjenek meg Szelepcsényi György esztergomi érseknek és királyi helytartónak rendeletére Pozsonyban Majláth Miklós királyi ügyész előtt.

A tárgyalás megszakításokkal két hónapon keresztül tartott. A királyi ügyész négy pontban foglalta össze a vádakot: 1. Az egész pápistaságot és a királyt is bálványimádónak mondták; 2. a boldogságos Szűzet és a megholt szenteket s Krisztus képeit káromolták; 3. a szent ostyát megtaposták; 4. a lázadókkal a király ellenségeivel szövetkezésben a törököknek utat nyitnak Magyarország elfoglalására. A vádakra mindannyiuk nevében Séllyei István püspök válaszol, aki rágalomnak nevezi a vádnak minden egyes pontját, de kijelenti, hogy ha hitelt érdemlő tanúk rájuk bizonyítják e vádakot, alávetik magukat a törvényszék ítéletének. Ahelyett azonban, hogy a vádpontokat bizonyították volna, különböző zaklatásokkal akarták kifárasztani a prédikátorokat. Nevetséges vádként felhozták pl., hogy korábban a vas megyei Szilvágyon 500 protestáns prédikátor gyűlt össze és ott Bécs elfoglalásáról tanácskoztak. Ehhez képest az igazság, hogy 1673-ban itt tartották az éves rendes egyházkerületi gyűlést, ahol egyébként nem volt több jelen 50 lelkésznél. Csergő Bálintot pedig azzal vádolták pl., hogy a pápai diákokat dobbal és zászlókkal a mezőre vezényelte, hogy a lázadókat így fogadják. A valóság ebből, hogy szerdán és szombaton délután a mezőn játék és testgyakorlat volt a diákok számára. (Azt hiszem, jól érződik ezekből a példákban is az egész eljárás koncepciójára és a megfélemlítés szándékára...)

A vádlottaknak három lehetőséget ajánlottak: elhagyják az országot, megválnak egyházi hivatásuktól vagy áttérnek katolikus hitre. Bármelyiket is választják, szabadon távozhatnak, így mentesülnek a halálbüntetés alól.

Sokan voltak, akik egyik kötelezvényt sem írták alá. Többek között Kocsi Csergő Bálint is. Ő maga így ír erről visszaemlékezéseiben: „Az ügyész ígéretekkel és fenyegetésekkel

rá akar bírni, hogy mondjak le iskola-igazgatói tisztemről...,erre én úgy felelek: sem a király ellen, sem az ország békéje ellen nem vétkeztem, tehát nem írhatom alá a térítvényt, mert aláírással csak a vádat igazolnám. Ekkor más eszközöz folyamodik: biztat, hogy legyek pápistává s busásan jövedelmező hivatalt kapok jutalmul. Erre így válaszolok: inkább elszenvedem, hogy gyalázzanak a Krisztusért, ha ezzel megtarthatom jó lelkiismeretemet, mintsem örüljek akár Egyiptom csalárd kincseinek, ha ezzel gyógyíthatatlan sebet kapnék lelkiismeretemben.”

Április 4-én a lelkészeket a primás palotájának nagytermébe idézik, és itt még egy utolsó próbát tesz velük Kollonics Lipót bécsújhelyi püspök a térítvényekkel, de sikertelenül, ezért mindnyájukat halálra ítélik. A tanítókra ugyanígy kimondják a halálos ítéletet, majd elhatározzák, hogy valamennyiüket börtönbe vetik. Közben tovább zaklatják őket. Így beszél erről Csergő Bálint: *„Fenyegetések között kérdezi Kollonics: akarok-e engedelmeskedni királyomnak. Felelem: amint eddig, úgy ezután is. Erre így szól: mutasd ki hűségedet azzal, hogy kérd a kegyelmét, s kötelezd magad hivatalod elhagyására vagy arra, hogy önként számkivetésbe mégy. Válaszolom: nincs szükségem kegyelemre, mert nem vagyok bűnös; míg a király megtartja hitlevelét és az ország törvényeit, s sem maga nem gátol vallásunknak szabad gyakorlásában, sem másoknak nem engedi, hogy minket vallásunkért üldözzenek: addig én sem élhetek vissza szabadságunk biztosítékaival”*

Erre börtönbe vetteti Kollonics püspök Csergő Bálint rektort. A börtönben a jezsuiták zaklatják tovább, hogy meggyőződésétől eltántorítsák.

Mivel a nagyszámú halálos ítélet várható nemzetközi visszhangja kellemetlenül érinthette volna az uralkodót, így a vádlottak egyelőre mindannyian fogságba kerültek. A kiadott jelszó ez volt: szétosztani őket a börtönökbe, ahol gyakran embertelen körülmények között sínylődtek, a korábban felajánlott nyilatkozatok aláírására azonban többször is lehetőséget kaptak.

2. rész: A várbörtönökben átélt szenvedések:

Jer 16,19 *Az Úr az én erősségem, én bástyám és menedékem a nyomorúság idején. (Kocsi Csergő Bálint jelmondata)*

A Pozsonyba beidézett prédikátorok közül a legállhatatosabbakat, akik semmifajta megalkuvásra nem voltak készek, kisebb csoportokban várbörtönökbe vitték. Kerültek közülük 8-an Kapuvárra 15-en Sárvárra. A Pozsony melletti Eberhardba, amely Szelepcsényi György esztergomi érsek vára volt 6 református lelkészt hajtottak. Itt Némethi István nyárádi lelkész karját Kocsi Csergő Bálint feljegyzései szerint maga a főpap törte el kalapácsütéssel. Mikor vendégei érkeztek, felhozatta, gúnyolta és arcul köpdöste őket. A Nyitra megyei Berencsre 6 foglyot vittek, többek között Séllyei István pápai lelkészt, dunántúli püspököt is. Komárom Várába 20-an jutottak. A legtöbbet viszont azok 39-en szenvedtek, akik Csergő Bálinttal együtt a Trencsén megyei Lipótvár börtönébe kerültek. Már az odavezető úton a pénzüket elszedték, felsőruháikat letépték, s amit jószívú emberek nyújtottak nekik, annak az ételnek is nagy részét elvették tőlük a német katonák Kollonics püspök parancsára.

1674. június 7-én vette át a huszonkét református és tizenhét lutheránus prédikátort Kellio Miklós jezsuita. Csergő Bálint így ír erről a találkozásról: *„Megérkezésünk után mindjárt a jezsuita Kellio rendeletére mindkét lábamat török bilincsbe verik és kérdezi: miért szenvedek inkább bilincset, mintsem engednék a püspökök kívánságának. Erre én ezt felelem: inkább a testem legyen megkötözve, mint a lelkem, mert így erősen remélem, hogy megtartom a lelkemet; de ha a lelkem volna megkötözve, mind testemet, mind lelkemet elveszíteném.”*

A legkeményebb munkákat végeztették ezután velük: árkot ásattak, követ hordattak és a latrinákat tisztították. Ha más munka nem akadt, akkor ugyanazt, amit előzőleg elhordtak, visszahordatták velük. Összes táplálékuk fekete kenyér és víz volt, amelyet ha büntetni akarták őket – bár nem volt rá okuk – még megvontak tőlük hetente egy-két nap. Pihenő idejükben a jezsuiták zaklatásainak voltak kitéve, akik meg-megjelentek és vitát kezdtek velük hitükről. Fehérnemüiket nem mosatták ki, ha ők maguknak kimosták, nedvesen kellett felvenniük. A katonák bántalmazásainak is folyton ki voltak téve.

Egy alkalommal az idős (75 évnél idősebb) Szentmiklósi János esperes Kelliót, hogy ne bánjon vele olyan kegyetlenül, másképp elkerülhetetlen, hogy belehaljon a bántalmazásba, mire az ezt felelte: *mit képzelsz te vén, neked kedvezzek? Ha meghalsz, akkor sem kedvezek; kivonatlat a váron kívül a ganédombra, hogy ott a kutyák egyenek meg.*

Máskor, mikor egy pap ostyát vitt egy beteghez és éppen arra haladt el amerre Csergő Bálint dolgozott, nem térdelt le az ostya tiszteletére. Ekkor addig verték a hátát tüzes fáklyával, míg teljesen véres nem lett.

A hatalmas mértékű kínzások ellenére csupán négy lutheránus tántorodott meg és írta alá a kötelezvényt. Harmincöten kitartottak hitük mellett.

3. rész: Úton Nápoly felé:

Kol 1,24 Pál apostol szavai: Most örülök a tiértetek elviselt szenvedéseimnek, és testemben betöltöttem mindazt, ami Krisztus gyötrelmeiből még hátravan, az ő testéért, amely az egyház. (Ujvári János mezőörsi lelkész emlékiratainak igei mottója)

Kilenc hónapi és tizenegy napi kínzás után 1675. március 18-án hagyják el Lipótvárt. A két leglegyengültebb öreget ott tartják a börtönben, viszont három hitvallót áthoznak a komáromi börtönből, így harminchatan indulnak el innen. Német katonák (40 lovas és 40 gyalogos!) kísérik őket egy bizonyos Gemanner György kapitány vezetésével. Magyarországon gondosan elkerültek minden falut, nehogy szánalmat ébresszenek az ott lakókban. Többnyire éjszaka meneteltek. Morvaországon, Alsóausztrián, Schottwienben és a Semmeringen át haladtak.

Március 25-én Schottwienben (Semmering előtt) csatlakoznak hozzájuk azok, akik a berencsi börtönben voltak korábban (többek között Séllyei István pápai lelkész, püspök). Negyvenketten folytatják tehát az utat. Gyalog, mezítláb, bilincsbe verve hajtják őket át az Alpokon. Közben késeiket elszedik, nehogy kárt tehessenek magukban. Még Csergő Bálint bírta a legjobban, mint legfiatalabb, ezért gyakran hátra maradt utolsónak, megszánya az idősebbeket, hogy inkább őt üssék, mivel a lassan haladókat rendre verték és kardlapozták. A Mura folyóhoz érve fél lábukról leszedték a vasakat, mivel már alig tudtak menni. Mazári Dániel és Otrokócsi Fóris Ferenc betört fejjel érkezett meg Grazba, egy Maximilán nevű káplár kegyetlenkedése miatt.

Graz után felváltva esőben, hóban, sárban, vízben hegyen, völgyön sokszor sötétben éjszaka is gyalogoltak. Marburg (a mai Maribor) Cilli (ma nevén: Celje) illetve Laibach (ma Ljubljana) volt az útvonal a gályarabok számára. Ezekben a városokban át hajtották őket gyalog Triesztig. Itt már mezítláb jártak, mert az elszakadt lábbeliket javítani nem szabadott. A bilincs és a sziklás, hegyes út bizony véresre törte lábukat, vérpirosra festették a rögöket, amerre jártak. Sarujukon kívül ruhájuk is lemállott, de még ennél is jobban bántotta magyar nemesi önértüket, hogy Gemanner még a szakállukat, bajuszokat is lenyíratta. Sebekkel borított lábuk bekötözésére nem, hogy borbélyt nem kaptak, de még egy kovácsot sem, aki leszedte volna a vasakat, noha sokszor könyörögtek emiatt, végül már Trieszthez egészen közel engedték csak meg a számukra, hogy kővel leverjék a vasat a lábukról, amely az elsebesedett lábaiknak még inkább nem használt.

Még Trieszt előtt egy takarítatlan istállóba zárták a gályarabnak szánt foglyokat. Maradék rongyaikat is elszedték, így gyakorlatilag mezítelenül kellett feküdniük a mocskos istállóban. Csergő Bálint itt megjegyzi, hogy a triesztiéknél e világon kegyetlenebb nemzet nincsen, mivel látva a szomorú állapotukat csúfolták őket, eddig pedig inkább csak szánalmat ébresztettek az emberekben, ahol elhaladtak.

Itt Bátorkeszi István veszprémi, Sellyei István pápai és Komáromi István győri ref. lelkészek a halálra elkészülve megható szép versben búcsúztak el kedveseiktől. (Panaszolkodhatunk, bizony méltán sírunk)

Április 7-én az őket kísérő kapitány tett egy kísérletet arra nézve, hogy katonáknak állítsa őket. Ruhát, fegyvert és öt garast ígért nekik fejenként. Mivel ezt visszaautasítják újabb kegyetlenkedésekben lesz részük, és három napig enni sem kaptak. Urbanovics András trencsénbinóci lelkész nem bírva tovább a szenvedést, hittagadó lett és kiszabadult.

Ezután egy hajó piszkos fenekébe dugták a most már csak 41 foglyot. Csergő Bálint feljegyzi, hogy leírhatatlan a tetveknek az a sokasága, amely körülvette ott őket, és csaknem elemésztette őket, illetve az a bűz, amely részben a hajó szemetéből részben pedig Miskolczi Mihály prédikátor elrothadt lábából áradt. Innen 14 napi viharos tengeri út következett Pescara olasz városba.

A hajón többen súlyosan megbetegedtek. A táplálékuk egy kevés kétszersült, egy kanál rizskása, egy falat sajt és néha egy-egy pohár bor volt. Végül Pescara városánál partra tették őket. Innentől ismét gyalogolniuk kellett sok verés és kínzás között Nápoly felé. A lebetegedett Kóródi Jánost vállukon, a tönkrement lábú és járni képtelen Miskolczi Mihályt pokrócba csavarva vitték a társai. A lakosok itt is csúfolták és nevetik őket.

Theate (ma: Chieti) városába érve már annyira kimerültek, hogy hat beteg társukat itt hagyták egy börtönben. Ezek mind reformátusok voltak. Miskolczi Mihály füleki lelkész a lábai miatt, Harsányi István, rimaszombati lelkész idős korából fakadóan elgyengülve, Kóródi János csöglei lelkész, akinek a lábát térd alatt szintén elfertőzte a vas, Czeglédi Péter lévai református lelkész hasonlóképp, valamint Huszti Mihály sajókeszi és Szecsei János sági ref. lelkészek idős koruk és a sok verés miatt elerőtlenedve.

Theate püspöke, akinek megüzenték, hogy keresztyének között így fognak elpusztulni, egy bárányt és kenyeret küldött nekik, de a katonák nem engedték, hogy elfogyasszák. A további úton 1675. április 29-én az öreg Edvi Illés Gergely evangélikus malomsoki lelkészt, ki vérhasban szenvedett, szamar hátára ültették s két oldalról a társai támogatták. Egy meredek sziklás helyen azonban előre bukott és szörnyet halt. Ruháit a katonák lehúzták róla, és fogolytársait tovább hajtva temetetlenül hagyták ott az ebek és madarak martalékául.

Így halt meg Capua mellett Gócs Mihály nógrádkálnói evangélikus lelkész is, akit mint haldoklót ekkor már szekéren vittek. Ennek holttestét is levetették és ott hagyták temetetlenül a földön.

Ilyeneket látva nem csoda, hogy Lányi György, a fiatal tudós korponai rektor már Capra Cotta városánál az erdőben egy rejtékúton át megszökött. Később sok veszélyes kalandon át térhetett vissza Sopronba. Később Németországban, Lipcsében halt meg 1688-ban. Ugyanitt sikerült elmenekülni Masnicius Tóbiás illavai lelkésznek és Simonides János breznóbányai rektornak is.

4. rész: Nápoly – gályarabság:

2Kor 4,11 Mert életünk folyamán szüntelen a halál révén állunk Jézusért, hogy Jézus élete is láthatóvá legyen halandó testünkben. *(Körmendi György barsi lelkész jelmondata)*

1675. május 7-én érkeztek meg a gályákra szánt foglyok Nápolyba, de már csak 30-an, másnap egyenként 50 aranyon adták el őket a gályákra. A nyilvántartásba vételnél mindent felírtak (apjuk, anyjuk nevét, hazájukat), csak egyet nem, amit egyébként szokás volt: eladásuknak okát.

Csergő Bálint megjegyzi, hogy Neapolisban nemes embereket eladni nem volt szabad, márpedig közülük majd mindenki nemesi származású volt... Továbbá a tiszték is értetlenkedtek: mit csináljunk ezekkel – kérdezték, mindegyik csupa csont és bőr.

Itt kimondhatatlan szenvedések vártak rájuk. A forró napsütésben az evezőpadokhoz láncolva, török, fekete afrikai és más pogány rabszolgák között kellett nekik félméztelen dolgozni és sokszor étlen, szomjan a korbácsütéseket szenvedni. A súlyos evező, melyhez a foglyok hatosával voltak láncolva minden rántásra majd a karjukat tépte ki, ha szemközt kapták a hullámokat. A szájukat is felpeckelték, hogy ne jajgathassanak. Nem egyszer napi tizenöt órahosszat is eveztek egyfolytában. Láncaikról soha fel nem oldották őket. Étkezéskor némi korpát, kását, vagy zabot öntöttek eléjük egy vajúba. Természeti szükségüket is ott kellett elvégezniük, amiért rettenetes bűz terjengett körülöttük.

Ezt a sorsot szenvedték a prédikátorok kilenc hónapon át, ahogyan Csergő Bálint írja: *„minden emberi segítségtől és vigasztalástól megfosztva, éhezve, szomjúhozva, szidalmaztatva, még az okatlan állat természetét is felülmúló erőszakos munkában, mezítelen testemre mért ütésekben, éjjel-nappali rettegésben, testemnek, lelkemnek gyötrelmeiben.”*

Mindezen testi kínok mellett a lelkiek sem szűntek meg, ahogy Csergő Bálint fogalmaz ugyancsak, mint valami ártalmas bogaraknak serege, térítő barátok és jezsuiták is özönlöttek rájuk, kik hitehagyás fejében ígértek nekik szabadulást.

Július 2-án hét prédikátort Szicília szigetére vittek közülük hajón a franciák ellen. Ezek közt volt Zsédényi István dörgicsei, Mazári Dániel tamási és Tivkovics János lesti lelkész. Zsédényi a kínok közt agyhártyagyulladásra kapott s már a tengerbe akarták vetni, végül csodával határos módon túlélte ezt, sőt később egyike volt a hazatérteknek. Tivkovics János viszont Nápolyba visszatérve meghalt. Ugyanitt Nápolyban lehették ki lelküket Borhidai Miklós rábaszentandrásai evangélikus, Szilvási István császári és Füleki István gömörnaprágyi református lelkészek. Ezeket vagy a tengerbe vetették, vagy pedig a törökök és más jövevény rabszolgák temetőhelyén földelték el.

5. rész: Szabadulás:

Zsolt 34,7 Kialtott az elesett, az ÚR meghallgatta, és minden bajából kiszabadította. *(Sajószentpéteri Márton hetényi lelkész jelmondata)*

A gályarabok szenvedéseik közben egyre-másra írták a leveleket szabadulásban bízva a gyülekezetekhez, befolyásos emberekhez; a segítség azonban nem Magyarországról érkezik, hanem külföldről. Két nápolyi testvér Weltz György és Filep, valamint egy velencei orvos lelkész Zaff Miklós járt közben érdekükben. Ők voltak azok, akik a leveleket eljuttatták a rendeltetési helyükre és ők maguk is írtak a gályarabok érdekében Svájcba, Angliába, Hollandiába.

Az ügyük nagy visszhangot keltett Európa protestáns országaiban. Gyűjtés indult kiszabadításuk érdekében, és ez többszöri kísérlet után végül a holland Michiel de Ruyter admirálisnak sikerült. A hollandiai hajóhadat a spanyoloknak a franciák elleni megsegítésére küldte a holland kormány, azzal az utasítással, hogy szabadítsák ki a magyar gályarabokat. De Ruyter a nápolyi alkirályal megvizsgáltatta a szenvedők ügyét, aki kimondta: „*A jelenleg fogva tartott lelkészek és tanárok ártatlanok s minden további késedelem nélkül szabadon bocsátandók.*” (Valószínűleg a nagy tekintélyű és katonai erővel érkező admirálisnak nem mert nemet mondani az alkirály.)

1676. február 11-én szabadul meg a még életben lévő 26 hitvalló a gályák okozta szenvedésektől. Másnap Ruyter tengernagy fogadja őket hajóján, ezekkel a szavakkal: „*Életemnek minden rendiben sok győzelmem volt ellenségeim felett, de mindeniknél nagyobbra becülöm ezt, amellyel Krisztusnak ártatlan szolgálát az elviselhetetlen teher alól kiszabadítottam.*” Harsányi István rimaszombati lelkész hálálkodását pedig a következő szavakkal hártotta el: „*Mi itt csak Istennek voltunk eszközei, Istennek adjatok hálát*”.

A hollandok hajói folytatták útjukat a háborúba, így átrakták a gályarabságot túlélt hitvallókat egy éppen Velencébe tartó angol kereskedelmi hajóra, a Szent Margit fedélzetére, akik ezután 1676. április 24-én léptek ismét szárazföldre mégpedig Velencében. Itt az érdekükben eddig is sokat fáradozó Zaff Miklós fogadta őket a Rialto híd mellett épült német kereskedőtelepen. Néhány napig tartózkodtak itt pihenés céljából, valamint a betegek felgyógyulása érdekében – egészen pontosan május 10-ig.

A gályarabságot szenvedett prédikátorok Magyarországra nem térhettek vissza - mert kiszabadulásuk fejében az erre vonatkozó kötelezvényt a holland követnek Bécsben alá kellett írnia. Mivel ez kötötte őket, ezért Svájc felé vették az irányt. Háromheti út után érkeznek meg Zürichbe. Öten az úton elmaradtak a kimerültség miatt.

Itt szívélyesen fogadták őket. Ünnepelesen köszöntik, majd kettesével elszállásolják valamennyiüket lelkészeknél, tanároknál. Kocsi Csergő Bálint Hottinger János Henrikhez került, a héber nyelv tanárához, s az ő vendégszeretétét élvezte egészen 1677. szeptember 28-ig, tehát 16 hónapon át. Itt a vendéglátók kérésére, társai azzal bízták meg, hogy írja meg szenvedéseiknek történetét, majd ebből felolvasásokat tartott. Ezután még egy Lavater János nevű tanár kérésére megírta saját rövid életrajzát, melynek mottójául ezt írta: „*Az Úr az én erősségem, én bástyám és menedékem a nyomorúság idején.*” (Jer. 16,19) Ezt a munkát latin nyelven írta, s csak 1866-ban jelent meg magyarul Bod Péter fordításában "Kösziklán épült ház ostroma" címen.

Több hónapi svájci tartózkodás után – miután többször próbáltak I. Lipót királytól engedélyt kérni a visszatérésre, sikertelenül – elhatározták a prédikátorok, hogy engedély nélkül is visszatérnek a magyar hazába. 1676. október 30-án hagyta el az utolsó csoportjuk Zürichet, csak Csergő Bálint vált ki közülük. Ő nyugatnak indult és a bázeli egyetemre iratkozott be. Itt 6 hónapot töltött, majd rövid ideig Genfben is tartózkodott és Angliába is készült, ám végül mégis erőt vett rajta a honvágy és 1678 augusztusában visszaindult Magyarországra, három évvel és négy hónappal az után, hogy elhagyta hazáját.

6. rész: Exkurzus: a gályarabságra nem jutó hitvalló prédikátorok sorsa

Zsolt 44,5-8 Te vagy királyom, ó Isten! Parancsodra megszabadul Jákób. Általad verjük le ellenségeinket, neved segítségével tiporjuk el támadóinkat. mert én nem az ijamban bízom, nem a fegyverem segít meg engem. te segítesz meg ellenségeinkkel szemben, gyűlölőinket te szégyeníted meg. *(Zsédényi István dörgicsei lelkész jelmondata)*

Eberhardból, Szelepcsényi érsek várbörtönéből a hat fogoly szökéssel és részben hitehagyással menekült meg. Kapuvárról és Sárvárról 20 foglyot 1675. július 2-án indították útnak, és külön csoportokban kísérték őket szintén Grazon át Triesztbe. Csúzi Cseh Jakab losonci lelkész (aki később dunántúli püspök is lett) valamint Beregszászi István hanvai ref. lelkész itt pénzen váltották ki magukat s Velencébe, onnan pedig Svájcba vándoroltak.

A többi 18 lelkészt hajón indították el Nápoly felé, de a velenceiek visszatérésre kényszerítették a katonákkal is megrakott hajószállítmányt. Így került a 18 fogoly lelkész Triesztből a Fiume melletti Buccariba, ahol október 12-től 1676. május 2-ig szenvedtek kínzó fogságot.

Szendrei György balogi, Szentkirályi András zsiپی és Tököli István dobozi ref. lelkészek itt Buccariban haltak meg. Tízen hitehagyást színlelve Szászországba menekültek, így már csak öten maradtak itt, akiket 1676. május 2-án Szalontai István pápai ügyvéd a kiadott császári rendelettel szabadított ki. Félholtan vonták ki őket börtönükből. Névszerint Kállai István felsővályi, Ladmaczi István szelici, Szentpéteri István- simoni, Rimaszombati János csoltói és Tatai Sámuel tornaaljai ref. lelkészek voltak ezek, akik Velencébe hajóztak át a többi gályarabhoz. Kállai itt meghalt, a többi négy Svájcba vándorolt a gályákról szabadultakkal együtt.

7. rész: A gályarabok emlékezete:

Lk 22,28-29 Jézus mondja: Ti vagytok azok, akik megmaradtatok velem kísértéseimben, és én örökségül adom nektek az országot, ahogyan az én Atyám is nekem adta azt *(Alistáli György szőnyi lelkész emlékjegyzetinek igei mottója)*

A gályarabok kiszabadítására egész Európa felfigyelt, pár év alatt több könyv is megjelent a hithősök megpróbáltatásairól, melyek alapjául éppen Kocsi Csergő Bálint már említett műve szolgált. Ezt követően a 19. század végén élénkült meg ismét a gályarabok iránti érdeklődés a protestáns identitástudat erősítése miatt. Ekkor terjedt el a Térj magadhoz, drága Sion kezdetű ének. Zenéjét Luttenberger Tihanyi Ágost 1890-ben szerezte, szövegét Paul Joachim műve után Jeszenszky Károly mezőberényi evangélikus lelkész írta ugyanebben az évben. A 20. században a protestáns énekeskönyvekbe kerülve gyakran használt hiterősítő énekként szerepelt és szerepel a mai napig.

Magyar földön a gályarabokra emlékezve Debrecenben, a Nagytemplom mögötti téren, 1895-ben elsőként emeltek köztéri emlékművet Hegyi Mihályné adományából.

Hollandiában 1907-ben, Michiel de Ruyter admirális születésének háromszázadik évfordulóján látványos ünnepeket szerveztek. A Holland Királyi Posta bélyeget adott ki az admirális emlékére. A Magyarországi Református Egyház Konventje ezüstből készített koszorút küldött az admirális Amszterdamban található sírjára.

Ugyanebben az évben avatták fel Kocson a ref. templomban Kocsi Csergő Bálint emléktábláját, de kivétel nélkül valamennyi gályarabot adott gyülekezet templomában avattak a későbbiekben emléktáblákat.

A gályarabok kiszabadításának kétszázhatvanadik évfordulója alkalmával, a központi Kálvin-ünnepség keretében 1936. május 6-án Marjay Károly mezőtúri lelkipásztor javaslata szerint a Magyarországi Református Egyház konventi (ma zsinati) székházában a megpróbáltatásban résztvevő lelkészek neveit ismertető emléktáblát avattak fel.

A háromszázadik évfordulóra készülve, szépirodalmi alkotásként jelent meg Moldova György Kossuth-díjas író: *A negyven prédikátor* című műve, amely Kocsi Csergő Bálint kézírata alapján dolgozza fel a történetet.

Magyarországi látogatása során, 1991-ben, II. János Pál pápa a debreceni református Nagytemplomban tartott ökumenikus istentiszteletet követően a kiengesztelés jeleként megkoszorúzta a gályarabok emlékművét. II. János Pál pápa nemes gesztusára emlékezve 2006-ban a Tiszántúli Református Egyházkerület bronzból öntött koszorút készített a gályarabok emlékoszlopára.

Hollandiában, 2007-ben hivatalos emlékévet tartottak Michiel de Ruyter admirális születésének négyszázadik évfordulója alkalmából. Hazánkban ezen az évfordulón Kecskeméten emlékkiállítás, Debrecenben konferenciát rendeztek.

Kocson, Csergő Bálint szülőfalujában a gályarabok tiszteletére 2011-ben létesített emlékparkot a gyülekezet a templommal szemben, amelyet hársfákkal ültettek be, s ahol a kihelyezett táblákon a gályarabok nevei mellett a származási helyük és a történetük is elolvasható. De számos további helyen is található emléktábla, vagy köztéri emlékmű: pl. Sárospatakon, Rimaszombaton stb.

Az idei év a 350. évfordulója a szenvedéseik kezdetének, nem egészen 2 év múlva pedig a szabadításuk 350. évfordulójára emlékezhetünk majd Isten kegyelméből.

Azzal szeretném megköszönni a megtisztelő figyelmet, hogy kívánom e konferencia résztvevőinek, hogy ez a végsőkig elmenő, sziklaszilárd kálvinista hit, és Krisztusához és magyar nemzetéhez, hazájához hűséges helytállás, amely jellemezte a gályarabságot szenvedett prédikátorokat, ugyanez jellemezze Önöket és az Önökre bízott gyülekezetekben végzett szolgálataikat! Ne feledjük soha a mi Urunk Jézus Krisztus figyelmeztetését: „*Aki mindvégig kitart, az üdvözüül.*”